

WIE ZUIVERDE KISTEMAKER?

In dezelfde week dat een parlementaire meerderheid besluit het onderzoek naar het oorlogsverleden van prof. dr. J. Kistemaker in de daarvoor bestemde doofpot te stoppen, melden kranten, radio en TV dat deze hoogleraar, wiens naam verbonden is aan het ultra-centrifuge-project, na de oorlog wel degelijk door de Leidse Universiteit gezuiverd is.

Prof. Kistemaker, die door het verschijnen van Wim Klinkenberg's boek *De Ultracentrifuge 1937-1970* (Hitlers bom voor Strauss?) begin maart opnieuw in het centrum van een voor hem pijnlijke belangstelling kwam te staan, lijkt deze slag gewonnen te hebben. De vraag door wie prof. Kistemaker destijds is gezuiverd, is hiermee echter niet beantwoord, evenmin de vraag waarvan. Over de vreemde capriolen die de laatste weken binnen en buiten het parlement zijn uitgehaald om, meer dan 25 jaar na de oorlog, de Cellastic-zaak buiten de schijnwerpers te houden, gaat onderstaand artikel.

Cellastic is de naam van een nazi wetenschappelijke spionageorganisatie die in 1936 te Amsterdam werd opgericht. Tijdens de bezetting werkten (toen nog) drs. Kistemaker en prof. dr. W. J. de Haas voor deze organisatie. Prof. de Haas was voor de oorlog voorzitter van de Rijksverdedigingsorganisatie geweest en directeur van het Kamerlingh Onnes-laboratorium. Kistemaker was assistent van professor De Haas.

De archieven zijn en blijven dicht. In ieder geval tot aan de verkiezingen. Daarna zullen de fractievoorzitters van de zes grootste partijen er in mogen studeren. En kijken of er nog reden is om op de zaak terug te komen. Kamerlid Visser van D'66, die had voorgesteld alle kamerleden inzage te geven in het Cellastic-dossier, komt ook niets aan de weet want zijn fractievoorzitter Van Mierlo mag hem niets vertellen. Dat zijn nu eenmaal de regels van de (geheime) vaste kamercommissie voor de veiligheids- en inlichtingendiensten. En Van der Spek, die volledige openbaarmaking had bepleit om zo een einde te maken aan de voortdurende geruchtenstroom, krijgt evenmin iets te horen. Zijn partij behoort nu eenmaal tot de kleine fracties. Van de

IGOR CORNELISSEN

regeringspartijen is niets te verwachten. Zij hebben er blijkbaar alle belang bij dat de Cellastic-affaire (duistere) geschiedenis blijft. Niet alleen het optreden van de ministers Luns en Veringa wees daar al op, er was ook het irritante optreden van KVP'er Westerterp die permanent als de koddebeier van de regeringspartijen mocht optreden, iedere twijfel aan de gezindheid van de heer Kistemaker als laster betitlend. Blijven over de heren Den Uyl van de PvdA en Van Mierlo van D'66. We hebben, daar weinig vertrouwen in.

Toen ons eind 1969 ter ore kwam — het was zagezegd een waterdichte bron — dat een reorganisatie van de Nederlandse veilig-

heidsdiensten werd voorbereid, eigenlijk al was doorgevoerd, kostte het de allergrootste moeite om van deze heren iets los te krijgen dat ook maar enigszins op een bevestiging leek. Eigenlijk was het nog anders: zij probeerden de indruk te wekken dat het gerucht wat overtrokken was, dat er *weinig gevaar* aan die reorganisatie zat en dat *het geheel zo'n vaart niet zou lopen*. Pas nadat we het bericht in VN publiceerden, kwamen de enigszins los en werd er op parlementair niveau gediscussieerd over deze reorganisatie. (Die overigens nog altijd niet in kansen en kruiken blijkt te zijn).

Maar van de PvdA mag men ook niet te veel verwachten omdat deze partij, in de periode dat ze zelf in de regering zat, zelf alles heeft gedaan om de Cellastic-zaak onder de tafel te houden.

In dat verband wekt het ook geen verwondering dat het uitgerekend de heer Oele was die namens de PvdA voorstelde — als een soort compromis — het bewuste dossier dan maar aan de genoemde commissie te overhandigen. Die suggestie wilden de regeringspartijen graag overnemen. Merkwaardig was dat de heer Oele, die met zijn partij wel voor het voorstel-Visser stemde, hierover in het geheel geen contact had opgenomen met D'66.

Maar laten we eerst de heer Visser eens aan het woord, een teleurgesteld parlementariër die eerlijk-naief echt meende dat parlement en volk (en Kistemaker) met openheid gediend zouden zijn. Visser: *'Het is vervelend gelopen. Als ik dat had geweten was ik er bijna niet aan begonnen. Veringa is nauwelijks op mijn motieven ingegaan. Ik vond het nogal een afgang, dat hele debatje. Ik overweeg nog in administratief beroep te gaan, maar ik vrees dat dat ook geen resultaat zal hebben. De gang*

van zaken heeft bij mij de indruk versterkt dat er met die Cellastic toch wel vreemde dingen aan de hand zijn. Met wat Oele deed, was ik ongelukkig; dat overviel me volledig.'

De verdediging door minister Veringa van het regeringsstandpunt (geen openbaarmaking) maakte een zwakke indruk. Volgens geruchten in Den Haag zou hij geen bezwaar gehad hebben tegen inzage aan alle kamerleden. Maar in het kabinet werd scherp gewaarschuwd *'niet toe te geven aan de buitenparlementaire agitatie'*. Daarmee werd onder meer ook bedoeld de hoofdredactionele commentaren in de dagbladen Trouw en De Tijd. *'Als Kistemakers zuiverheid niet bewezen mag worden loopt het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie kans de naam te krijgen dat het de duisterheid van de toekomst minder vreedt dan het openbaar maken van het verleden,'* had het laatste dagblad geschreven.

De directeur van dat Instituut, dr. L. de Jong, die ambtshalve ook op de hoogte zou moeten zijn geweest van Cellastic, had kamerlid Visser al inzage geweigerd en laten weten dat prof. Kistemaker niets te verwijten was. Maar hij voegde er bovendien aan toe dat *'tientallen Nederlanders en Fransen zonder aanleiding in de verdachtenbank zouden komen en als het ware hun zuivering zouden moeten overdoen.'*

Prof. Kistemaker, die eerst beweerde geen tijd te willen besteden aan de zuivering van zijn eigen naam, heeft inmiddels dan toch verkozen het 'over te doen'. Hij heeft interviews afgegeven en is stad en land afgereisd om verklaringen. Met die interviews liep het niet al te best. Voor de TV maakte hij een onzekere indruk. Aan een verslaggever van De Tijd verklaarde hij onder meer dat hij op 16 november 1945 (5 dagen voor zijn promotie) gezuiverd was, dat er niemand in Nederland was die meer wist van Cellastic dan hij, en dat Cellastic eigenlijk niets te betekenen had gehad: Cellastic had *'een facade van gewichtigheid opgetrokken om hun mensen uit het strijd-gewoel te houden.'*

Het dagblad De Tijd deed meer. Het bezocht prof. Van Arkel uit Leiden die opnieuw verklaarde dat zijn commissie Kistemaker niet had gezuiverd. Maar Kistemaker, die bij Van Arkel nul op het rekest had gekregen, had tegen deze hoogleraar enkele weken geleden verklaard dat hij was gezuiverd door dr. J. E. baron de Vos van Steenwijk, oud president-curator van de universiteit van Leiden. Een nieuwe blunder van Kistemaker want deze bejaarde liberaal bleek niet alleen nog in leven te zijn maar zich ook de zaak nog precies te kunnen herinneren: *Kistemaker was door hem niet gezuiverd.*

Toen slaagde Kistemaker erin de overlevenden van de commissie-Van Arkel bijeen te krijgen. Die produceerden een communiqué waarvan de voornaamste conclusie wel is dat Kistemaker wel gezuiverd moet zijn omdat hij destijds heeft kunnen promoveren. Nu, dat de heer Kistemaker de doctorstitel rechtmatig draagt wist men al zo'n 25 jaar. Niet alleen tegenover Klinkenberg maar ook tegenover ons heeft prof. Van Arkel nadat het communiqué was opgesteld gezegd dat a) geen van de commissie leden zich de zuivering herinnerde; b)

VERVOLG VAN PAGINA 1

hij zelf nog geprotesteerd heeft tegen Kistemakers promotie, toen hem (Van Arkel) meer bekend was geworden over Cellastic en c) dat de commissie er nu van was uitgegaan dat de rector-magnificus (prof. Escher, inmiddels overleden) Kistemaker indertijd wel gezuiverd moet hebben gezien het feit dat hij heeft kunnen promoveren. Prof. Van Arkel: 'Ik vind het nog altijd onbevredigend door die hele Cellastic-affaire'.

Prof. Van Arkel is niet de enige in Leidse universiteitskringen die vermoedt dat indertijd onder druk van de regering de zaak-Cellastic in de doofpot is gestopt. Blijkbaar waren er teveel hoog geplaatste Nederlanders aan verbonden geweest. In dat verband wordt door ingewijden het allereerst de naam van wijlen prof. De Haas genoemd. Baron de Vos van Steenwijk verklaarde daarover dat het een verwarde zaak was, maar dat men niet genoeg materiaal tegen hem kon 'rondkrijgen' en dat daarom geen sancties zijn voorgesteld. 'Maar ik herinner mij wel dat het een heel merkwaardige zaak was.'

DE HAAS, een geleerde van wereldfaam, (hij werkte voor de Eerste Wereldoorlog nauw samen met prof. Einstein in Berlijn) had bij de verhoren in 1945 heel wat te verbergen; hij draaide voortdurend om de vragen heen, zo is mij verteld door een van de mensen die hem hebben ondervraagd. Het is in dit verband ook opmerkelijk dat in het 'zuiverings'-communiqué dat zaterdag in Leiden is opgesteld, de naam Cellastic zelfs niet wordt genoemd, terwijl toch juist in dat verband de naam van prof. Kistemaker steeds in opspraak is gekomen. Het is ook begrijpelijk dat als men er van regeringszijde in 1945-1946 zo'n belang bij had prof. De Haas te zuiveren, een van zijn ondergeschikten (in casu drs. Kistemaker) moeilijk veroordeeld kon worden. Ten slotte had Kistemaker gehandeld in opdracht van prof. De Haas. Was Cellastic werkelijk zo'n onbeduidende organisatie, zoals niet alleen door prof. Kistemaker maar ook door kamerleden is beweerd? Een van de mensen die Kistemaker in 1945 heeft verhoord was een nauw medewerker van prof. Goudsmit. Hij wil zijn naam niet in de krant gepubliceerd zien, voelt zich daartoe niet 'geroepen' en zegt daarin ook niet 'vrij' te zijn. Over zijn conclusies

t.o.v. de heren De Haas en Kistemaker wil hij niets zeggen. Hij verhoorde deze geleerden met medeweten van de Generale Staf en het Bureau Nationale Veiligheid, de voorloper van de Binnenlandse Veiligheids Dienst.

De verbazing van deze figuur werd enkele weken geleden opgewekt toen prof. Kistemaker verklaarde dat hij met zoveel levensgevaar illegaal werk had gedaan. 'Toen moest ik lachen, en ik werd tegelijk kwaad ook.' Op mijn vraag of Cellastic nu werkelijk zo'n onbeduidende, padvindersachtige organisatie was, is het antwoord: 'Het was een Duitse spionageorganisatie op technisch-wetenschappelijk gebied. Ik noem dat wél belangrijk. Je kunt De Haas en Ketelaar (in de oorlog tot hoogleraar benoemd en eveneens medewerker van Cellastic) toch geen padvindders noemen?'

De man die in 1945 Kistemaker en De Haas verhoorde, en zegt geen machtiging te hebben om uit de school te klappen, vertelt ook het boek van prof. Goudsmit goed te vinden: 'Daar staat het belangrijkste wel in.'

HET archief over Cellastic, waarin zich de verhoren van de bovenstaande fi-

guur bevinden, berust dus nu onder controle van prof. dr. L. de Jong die met dit materiaal, gezien zijn specialiteit wel bijzonder blij moet zijn. Zijn proefschrift behelst immers de geschiedenis van de penetratie der Vijfde Colonne in Westelijke landen voor 1940, waaronder Nederland. Nu was dr. De Jongs conclusie indertijd dat er van een dergelijke Vijfde Colonne niet veel te bespeuren was in Nederland. Een onjuiste conclusie, zoals uit later materiaal bleek. Het merkwaardige is dat dr. De Jong in zijn totnogtoe verschenen delen over de geschiedenis van Nederland in oorlogstijd geen enkele poging heeft gedaan het onjuiste beeld dat hij in zijn proefschrift heeft opgeroepen te rectificeren.

Integendeel, ook in de nu verschenen delen wordt de Duitse penetratie gebagatelliseerd of genegeerd. De namen De Haas, Kistemaker of die van de spionage-organisatie Cellastic komen er zelfs niet in voor.

In het beeld dat dr. De Jong heeft opgetrokken kan Cellastic niet belangrijk zijn.

Op het Rijksinstituut voor Oorlogsdokumentatie worden politiek en geschiedschrijving op een gevaarlijke en oncontroleerbare manier vermengd.

IGOR CORNELISSEN



Het kamerlid Visser van D'66

(foto: Eddy de Jongh)